

МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК ФАКТОР СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

У статті визначається суспільний характер релігії як механізму соціальної динаміки та суспільного інтегратора. Звертається увага на консолідуючу роль міжрелігійного діалогу як чинника формування толерантних відносин, забезпечення цілісності і єдності українського суспільства.

Ключові слова: релігія, соціальні функції релігії, міжрелігійний діалог, толерантність, цінності, ідеали.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що релігія як соціальний інститут може виконувати як конструктивну (консолідуючу, інтегративну) роль, бути механізмом згуртування членів суспільства, так і деструктивну (дезінтегруючу) функцію, породжуючи міжкультурні, міжетнічні та міжконфесійні протиріччя і конфлікти. В залежності від того, наскільки в суспільстві створені умови для розвитку релігії, реалізації її духовного потенціалу, гарантуються свободи для забезпечення релігійних потреб населення, формуються толерантні відносини в релігійному просторі, можна вести мову й про стабільність українського суспільства. Саме тому ця проблема потребує пристальної уваги, постійного моніторингу та дослідження.

Метою даної роботи виступає аналіз релігії як соціального феномену та механізмів реалізації його функціональності.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Розкриття різноманітних форм соціальних проявів релігії як соціального інтегратора.
2. Визначення механізмів реалізації релігією свого духовного потенціалу.
3. Дослідження ролі міжрелігійного діалогу в толеризації міжконфесійних стосунків і спільній реалізації соціальних проєктів.
4. Розробка пропозицій щодо більш ефективного використання можливостей церков у соціально значущій діяльності та покращенні міжконфесійних відносин

При виконанні поставлених завдань будуть використані такі методи: аналізу історичних джерел і документів, компаративний, діалектичний, філософсько-логічний, системності; та наступні принципи: об'єктивності, толерантності й терпимості, позасвітоглядності та позаконфесійності.

Питання соціальної сутності релігії, її функціональності, міжконфесійних відносин знайшли своє відображення у працях таких науковців як Е.Дюркгейм, М.Вебер, Г.Спенсер, П.Бергер, І.Яблоков, В.Гараджа, А.Колодний, Л.Филипович, В.Климов та інші.

Перш ніж вести мову про необхідність міжрелігійного діалогу як фактору суспільної стабільності, зауважимо, що його значимість є соціальною характеристикою, оскільки понад 70% населення декларують свою релігійність (серед жінок ця цифра складає 68%, серед чоловіків – 46%) [7, с. 4]. Таким чином злагода і мир у релігійному просторі є гарантом і суспільної стабільності.

Релігія, як зазначав піонер соціології Е.Дюркгейм, – це ідеологічний механізм, що забезпечує солідаризацію людей і цілісність суспільства через сакралізацію базових суспільних зв'язків [9, с. 722]. Основна соціальна функція релігії, вважав він, солідаризація групи, суспільства. Саме тому, був переконаний науковець, релігія зникнути не може, оскільки зникне потреба суспільства в регулярному підкріпленні своєї цілісності [9, с. 721].

Е.Дюркгейм, у свою чергу, вважав релігію соціальним інтеграційним феноменом, оскільки загальні вірування, цінності й практичні життєві орієнтації ним розглядаються як основа суспільного організму, що дозволяло останньому функціонувати у формі певної цілісності. Звідси призначення релігії, в такій же мірі як і моралі, права, полягає в тому, щоб забезпечити певну соціальну рівновагу. Тому Дюркгейм визначив для релігії дві важливих функції: консолідуючу, або ту, яка підтримує соціальну рівновагу, згуртованість, та стимулюючу, оскільки вона витворює ідеали, здатні забезпечити соціальну динаміку [1, с. 28].

Зауважимо, що ідею про те, що релігія може виступати як фактор соціальної динаміки підтримував також М.Вебер. Він був переконаний, що духовні (релігійні) цінності можуть бути великою силою, яка впливає на соціальні зміни [14, с.29–34]. М.Вебер. вважав релігію механізмом соціальної інтеграції цінність релігії, за ним, полягає в тому, що вона здатна продукувати зміст як життєвої цінності космосу, так і соціуму (макрорівень – В.Д.), окремої людини (мікрорівень – В.Д.), які в подальшому тиражуються та відновлюються через культуру разом із ритуалами [9, с. 733].

Історія свідчить, що в тих випадках, коли відтворення репертуарів поведінки людей не супроводжується імплантацією перманентно поновлюваних смислів, ритуал постає формальною псевдодостатньою цінністю, яка стає тягарем для суспільства [Там само].

Однією із основних соціальних функцій релігії, за іншим іменем ідеї соціології – Г.Спенсером, є те, що вона служить основою управління поведінкою людей, легітимуючи її традиційні форми. Вона також, вважає науковець, обґрунтовує і зміцнює національну єдність, яка по частковому повинна мислитись як релігійна єдність. І найголовніше, релігія, за Спенсером, підтримує принцип соціальної безперервності, який гарантує відповідну ідентичність суспільства [9, с. 771].

Робили ставку на консолідуєчу роль релігії і представники функціональної школи в соціології (Т.Дія, Л.Шнайдела, Дж.Йінгер), які вважали, що релігія створює систему вірувань, норм і цінностей, які згуртовують членів суспільства, забезпечують його цілісність і єдність. Як і Е.Дюркгейм, функціоналісти вважали релігію найважливішим фактором, який інтегрує суспільство [14, с. 34].

Слід мати на увазі, що навіть культ, який не несе в собі соціального навантаження, у певній мірі є механізмом інтеграції людей. Адже необхідність задоволення культових потреб, як вертикального зв'язку з Абсолютом, несе в собі самій цінність, оскільки через неї соціально чи професійно роз'єднані люди (це є характерним для кризових суспільств – В.Д.) бажають подолати свою безособовість шляхом ідентифікації доповнення своїх сутнісних сил універсальним посередником – всезагальним священним ідеалом [9, с. 723]. Оскільки в суспільному продукуванні та відтворенні системи сакральних ідеалів релігії приймають участь представники всіх релігійних спільнот, то за А.Грицановим, релігія стає неподільною на окремі частини культурною цінністю [Там само].

Цей невеликий історико-компаративний екскурс хотіли б завершити узагальненням, що значимість інтегративних екуменічних тенденцій сучасного світу відзначається тим, що без миру між релігіями не може бути миру між народами. Мир же між релігіями можливий лише як результат діалогу між ними [9, с. 723]. Це аксіоматичне твердження й стає основним посилом для подальшого дослідження нашої проблеми.

Значимі, що стабільності в релігійному просторі вимагає сама ситуація переорієнтації релігії з традиційних раніше вертикальних відносин „Бог–людина” на горизонтальні „Людини–людина” під впливом трансформаційних змін, які відбулися в суспільстві. З метою узгодження власної діяльності відповідно до нових суспільних та індивідуальних потреб релігія розробляє різноманітні адаптаційні моделі, які ще більше включають її в соціальний простір [8, с. 8–9]. Тобто мова йде про пристосування теології до нових часів. В Україні ця тенденція проявляється як утвердження та подальший розвиток релігійних співтовариств як важливих інститутів громадянського суспільства. Тому реакцією на питання щодо місця та ролі Церкви в соціумі постають різноманітні соціальні доктрини, вчення, соціальні проекти. Все більш актуальною стає легітимізуюча функція релігії і, як результат – підвищення соціальної активності віруючих [8, с. 10–11].

Відповідно міжнаціональний та міжконфесійний мир стають неодмінною, фундаментальною передумовою діалогу культур і релігій, як вважає П.Яроцький, вони набувають вирішального значення для мінімізації етнорелігійних конфліктів [8, с. 96]. Ця мінімізація можлива, оскільки, згідно Е.Канту, релігія не просто формує громадянські засади у віруючих, але й регулює відносини як в конфесії, так і між співгромадянами. Релігія це робить, за висловом німецького філософа, адже вона постає як пізнання наших обов'язків у формі божественних приписів, але не як санкцій, а як існування законів будь-якої вільної поведінки [11, с. 850].

Варто звернути увагу на те, коли мова йде про соціальний характер релігії, що вона, хоч і є явищем конфесійним, але як культурний архетип (система цінностей – В.Д.) виступає водночас інтегратором зусиль етносів на окремих територіях, стає загальною ідеологією для досягнення тієї чи іншої історично визначеної мети. Релігійні ідеї, навіть маючи понадетичний характер, що характерно зокрема для християнства, все одно реалізуються в національній формі, бо ж носії релігійності з необхідністю належать до певного етносу.

Оскільки релігія в сучасному світі має надто вагоме значення, то ані політичні чи економічні, ані духовні чи культурологічні проблеми, на заувагу вітчизняного релігієзнавця А.Колодного, не можуть бути вирішені позитивно й цивілізовано без її участі [8, с. 175–176].

Нагадаємо, що навіть у міжнародних пактах зі свободи релігії акцентується увага на інтегративній та духовній функціях релігії. Так, в ст.2 рекомендації 1804 (2007) „Держава, релігія, світське суспільство і права людини” зазначається: „Організовані релігії, як такі, є невід'ємною частиною і ланкою суспільства і повинні розглядатися як інститути, створені громадянами та для громадян, які мають право на свободу релігії, а також як організації, що є складовою громадянського суспільства зі всім своїм потенціалом, що

дозволяє служити орієнтиром в етичних і громадянських питаннях і виконують певну роль в масштабах всієї нації, незалежно чи то релігійна чи світська частина” [8, с. 154].

Як зазначає протестантський богослов М.Черенков, „Церква і суспільство – відкриті соціальні системи, складні організації й живі організми, сполучені посудини” він тим самим ставить питання про їх нероздільність та взаємообумовлену діяльність [7, с. 74].

Симптоматичним є те, що релігія сьогодні не стала приватною справою окремої людини. Вона, за Д.Дойчландером, виявляє достатню вітальність на політичній і громадській сцені, в мобілізації великих людських спільнот, збереженні старих та наданні нових ідентичностей етнічним спільнотам. Релігія в постмодерному суспільстві все більше повертається до публічного життя. Свою публічну роль вона виконує переважно через церкву, виходячи із її соціальної природи, яка визначається як суттєвий аспект її людської природи. В 122амо ід випадку під церквою розуміється 122амо іден громадян, об’єднаних спільними інтересами, метою, діями. Церква, таким чином, постає як суспільний інститут, що вступає у взаємодію з іншими суспільними інституціями, включаючи державу як інтегральну суспільну інституцію, об’єднуючу всі інші суспільні інститути [2, с.1–2].

Слід мати на увазі, що в умовах незалежності України, розбудови демократичних підвалин українського суспільства як ніколи важливою є необхідність об’єднаних зусиль всіх соціальних інститутів. Враховуючи, що релігія як історичний архетип інтеграційного характеру та соціокультурний феномен завжди виконувала свою консолідуючу роль, включаючись в соціально-перебудовчі процеси через 122амо ідент втілення таких своїх функцій як інтегруюча, легітимізуюча, регулятивна, комунікативна, культуро-творча, важливо використати цей її потенціал [13, с. 39–41].

Церква, як механізм реалізації соціальних функцій релігії, може успішно виконувати свою суспільну роль в першу чергу тому, що рівень довіри до неї найвищий серед соціальних інститутів. Сьогодні церкві та релігійним організаціям довіряє 65,9% громадян (Верховній Раді лише 9,2%, судам та правовій системі лише 14,1%) [6, с. 40]. Щоправда, свою важливу соціальну місію церква може виконувати лише в тому випадку, коли церковність не буде асоціюватись лише з окремою конфесією чи релігійною організацією, а в першу чергу буде означати соціально-духовне утворення, об’єднання громадян, які бажають блага своїй країні і хочуть бачити її багатою, сильною та консолідованою.

Тому навіть при різновекторності дій церков, їх есхатологічних 122амо іде завданням суспільства постає формування механізмів співпраці релігійних співтовариств, різноманітних форм діалогових комунікацій, що в кінцевому результаті приведе до об’єднання зусиль в реалізації соціальних проєктів.

На жаль, конфесійна заангажованість, претензії на абсолютну істину та можливість спасіння лише в рамках окремого віросповідання, відсутність толерантності у взаєминах, породжує конфліктність в релігійному просторі, а відповідно й постає суспільним дестабілізуючим фактором.

Як вважає дослідник цієї проблеми В.Климов, факторами міжконфесійних протиріч і конфліктів, що унеможливають діалог, є наступні чинники:

- перманентна релігійно-церковна диференціація суспільства та прагнення релігійних співтовариств переглянути існуючі досі статуси, вирішити (новим переглядом) у вигідному для себе режимі проблеми реституції церковної власності;
- ускладнення міжправославних та православно-греко-католицьких відносин з привнесенням сюди 122амо неорелігійного фактору;
- порушення принципу рівного ставлення владних структур до церков і релігійних організацій та підміна правових важелів розв’язання релігійних проблем політичними;
- ранжування церков та релігійних організацій за принципом „історичності”, „традиційності”, „українськості”, „російськості”;
- складність імплантації загальноєвропейських регулятивних норм у релігійній сфері в систему правового поля України [8, с. 27].

Факторами, що заважають міжконфесійному діалогу, його сподіваній конструктивності можна вважати:

- політизацію релігійної сфери, що протиставляє конфесії;
- некоректне втручання державно-політичних, у тому числі й іноземних, чинників у релігійно-церковні процеси в Україні, що призводить до посилення міжконфесійної напруги, яка переходить у соціальну;
- бажання окремих церков стати першими, найближчими до влади, їх неготовність до конструктивного діалогу (бажання зрозуміти аргументи 122амо іден);
- обтяженість позицій ряду конфесій тягарем взаємної недовіри та упередженостей; приховано конкурентні відносини між конфесіями у боротьбі за сфери впливу [8, с. 269].

Як свідчать дослідження, в умовах демократизації всіх сфер суспільного життя зроблено чимало для мінімізації факторів конфліктності чи того, що гальмує чи робить мало результативним міжконфесійний діалог.

По-перше, це поступове створення атмосфери толерантності, релігійної свободи, нормального сприйняття інорелігійності та процесів інкультурації.

По-друге, потужним фактором нарощування взаємної довіри між конфесіями, їх відкритості стала дезактуалізація такої вагомої причини міжконфесійної напруги як існування спірних культових споруд та майна. Повернення майна, будівництво нових храмів звужують базу для конфліктності, розширюють підстави для застосування діалогових, переговорних форм співробітництва конфесійних структур.

Для прикладу, тільки в 2008 р. релігійним організаціям передано у власність (користування) 195 культових та пристосованих під молитовні приміщень. За допомогою органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування впродовж 1992–2008 рр. Збудовано 5421 культову споруду із яких 251 (4,6%) у 2008 р. [5, с. 49].

По-третє, більшій відкритості конфесій до діалогу сприяє активізація їх звернень до правових шляхів вирішення конфліктних ситуацій; позитивні зміни у об'єктивності розгляду спірних питань судами різних інстанцій [8, с. 276–277].

Однією із форм конфесійного діалогу, що толеризує відносини в релігійному просторі, а затак і в соціумі є реалізація деномінаціями соціальних проектів, що поєднує їх зусилля та вводить конструктивізм у взаємини. Тому сьогодні, і це є тенденцією в релігійному середовищі, широку реалізацію отримує соціальне служіння церков в його різноманітних формах. Виконуючи одне із положень Соборного Послання про те, що „віра без добрих діл – мертва” (Як. 2:26), релігійні організації в контексті своїх соціальних доктрин розробляють соціальні проекти, які, з одного боку, передбачають конкретні заходи по розбудові суспільства та його духовному оздоровленню, з іншого – вимагають об'єднання зусиль релігійних співтовариств на їх реалізацію [13, с.254]. Тим самим ми спостерігаємо в житті церков так звану двовекторність. З одного боку – есхатологічна перспектива, з іншого, включення в соціальний простір.

Ставлячи в центр своєї діяльності пропаганду неминучого другого приходу Христа (Мк. 9:1; 13:30; Рим. 13:11–12). Церква Адвентистів Сьомого Дня (АСД), наприклад, разом з тим велике значення надає реалізації в суспільстві таких функцій як легітимізуюча, благодійницька та філантропічна. Своє бачення соціального служіння співтовариство сформулювало в „Основах соціального вчення Церкви християн Адвентистів Сьомого Дня в Україні” (затверджено Виконавчим Комітетом Євро-Азійського відділення Церкви АСД 28 жовтня 2002р.) [4, с. 385].

Для реалізації положень своєї соціальної доктрини Церква АСД, в контексті „Основ”, розробила низку 123амо іде соціального значущого характеру. Це – допомога самотнім жінкам та самотнім матерям, програми для молоді зі зміцнення здоров'я й підвищення самооцінки: „Зупинися і поміркую”, „Дихай вільно”, „Покоління Next обирає”. Ці програми формують у молоді несприйняття наркотиків, алкоголю, тютюну, ранніх статевих зв'язків. Характерно, що співробітництво з суспільством в „Основах” вважається наріжним 123амо іде діяльності Церкви [4, с. 388]. Це обґрунтовується тезою, що оскільки благополуччя особи залежить від загального добробуту, вона повинна бути зацікавленою у його створенні. Тому християни–адвентисти дотримуються новозавітного припису – завжди вірно служити суспільству, незалежно від свого соціального статусу та використовувати свої дари й таланти для блага суспільства й народу, а не задля власних інтересів [4, с. 391–392].

Як підкреслюється в „Основах”, Церква дивиться в майбутнє українського суспільства за справжнім християнським оптимізмом [4, с. 392].

Своїм завданням адвентистське співтовариство вважає роботу з покращення духовно-морального стану суспільства. Для цього Церква співпрацює з системою пенітенціарних закладів через Асоціацію служіння засудженим (бесіди на духовно-моральні теми, концерти духовної музики, профілактика та подолання шкідливих звичок) [4, с. 395–396].

Взявши на озброєння природоохоронний принцип „Міркую глобально,дій локально”, Церква АСД заохочує участь своїх членів у справі охорони навколишнього середовища. Вона готова всіляко сприяти миру та злагоді в суспільстві, висуваючи для цього чотири принципи його захисту: діалог, справедливість, прощення, примирення. Співтовариство згідно своїй концепції відносин з іншими релігійними організаціями закликає усі віросповідання і конфесії навчитися співпрацювати одне з одним, уникаючи конфесійних упереджень, релігійної нетерпимості [4, с. 407–409].

Зрозуміло, що включаючись в реалізацію соціальних проектів, Церква АСД формує два вектори відносин – із суспільними інституціями та з іншими релігійними співтовариствами, що створює діалогову комунікацію.

У подібних соціальних проєктах, які носять діалогову форму та є фактором суспільної стабілізації, приймає участь Союз Церков Християн Віри Євангельської П'ятидесятників України (Союз ХВС). Отримуючи сотні тисяч вантажів гуманітарної допомоги від церков і благодійних християнських організацій з Німеччини, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Бельгії, Данії, Великобританії, Канади, США, Союз ХВС через помісні церкви розподіляє цю допомогу між малозабезпеченими сім'ями і потребуючими, лікарнями й установами охорони здоров'я, будинками ветеранів війни й праці, дитячими садками, дитячими будинками. Церквами також організуються безкоштовні обіди для потребуючих. Це також оздоровлення багато тисяч дітей із Чорнобильської зони за допомогою міжцерковних контактів з одновірцями із західних країн. Щоліта громадами Союзу створюються дитячі табори для оздоровлення на території всієї України для дітей із малозабезпечених сімей або з дитячих будинків. Це також діяльність 9-ти реабілітаційних центрів для повернення до нормального життя в суспільстві наркоманів і алкозалежних (Київ, Нововолинськ, Слов'янськ, Донецьк, Луганськ, Дніпропетровськ, Львів, Миколаїв); 9 спеціалізованих центрів для сиріт і безпритульних дітей (Київ, Івано-Франківськ, Львів, Тернопіль). Церкви Союзу ХВС працюють на постійній основі в 40 в'язницях [4, с. 245].

Заходи по боротьбі зі злочинністю, наркоманією, алкоголізмом, дитячою безпритульністю, реабілітаційну роботу серед засуджених проводить також Об'єднана Церква ХВС [4, с. 245].

Певний досвід соціальної роботи має організація Свідків Єгови, яка всі роки радянської влади знаходилася у підпіллі. До прикладу, філії Свідків Єгови у СМТ. Брюховичі та Львові ведуть листування із 160 виправними закладами України. Там же вони займаються так званою „терапією” для швидкої реабілітації в'язнів. Практикуються різноманітні форми 124амо іде дефектологічними 124амо іде (глухонімими). Сюди ж можна віднести роботу з групами ризику (хворими на СНІД, алко- та наркозалежними) [4, с. 610–612].

В такому ж контексті до вирішення соціальних проблем та розбудови суспільства підходить і лютеранська церква, в соціальній доктрині якої йде мова про пошану до уряду, держави та добросесне громадянство. Лютерани готові співпрацювати як з державою, так і з іншими конфесіями [2, с. 138–187].

Можливість діалогових форм співпраці релігійних організацій, що є фактором соціальної стабільності, відзначають вітчизняні науковці, вважаючи, що толерантність відносин є рисою характеру українських віруючих. Як вважає релігієзнавець А. Колодний, українська плюральна поліконфесійність виникла 124амо тому, що повага до інших релігій на українських теренах приваблювала послідовників інших релігій, співжиття яких і породжувало різні форми діалогової співпраці [13, с. 305–309].

Як не дивно, при існуючій поліконфесійності (120 релігійних напрямків) ми можемо говорити про досить високий рівень толерантності в суспільстві. Дані опитувань свідчать, що 75% громадян впевнені, що слід поважати всі релігії, як і відповідно 77% релігійних осіб погоджуються з необхідністю релігійної терпимості. Відображає цю характерну рису українців і те, що 60,3% опитаних громадян зауважують про те, що всі релігійні течії повинні мати рівні права (таких серед віруючих 63% та 49% серед не віруючих) [5, с. 50–53].

Чому ж при декларованій толерантності в релігійному середовищі існує напруга? Як її подолати?

По-перше, окрім названих вище причин, як ми думаємо, фактором формування протиріч є поліконфесійність країни, хоча й це можна вважати демократичним завоюванням. Релігійна мережа України сьогодні представлена 35184 релігійними організаціями 120 напрямків [7, с. 4]. Зрозуміло, що при такій кількості різнопланових віросповідань спільну мову знайти непросто.

По-друге, це різне співвідношення громад та вірних, що призводить до певної монополії в релігійному просторі чи ареалі та до претензій на єдино істинність, право на особливе місце в історії країни та сучасному суспільстві. Якщо УПЦ має 12082 організації, УПЦ КП – 4415, УАПЦ – 1234, УГКЦ – 3765, протестанти – 8,5 тис. Організацій, а римо-католики – 1049, мусульмани – 1182 то кожна з них формує свій статус та роль у суспільстві за кількісним показником [Там само].

По-третє, лобювання окремих церков в певних регіонах з огляду на їх історичну роль [6, с. 58].

По-четверте, правовий нігілізм, який дозволяє порушувати законодавство, що регулює міжконфесійні відносини (невиконання закону про реституцію церковного майна, відмова виділяти землю під храм чи реєструвати громаду, клерикалізація освітньої системи тощо).

Всі ці питання вимагають чіткого усвідомлення того, як формувати толерантність міжконфесійних відносин, створити рівні умови для розвитку всіх релігійних напрямків та спрямувати творчий потенціал Церкви в соціальне русло.

Для користі справи суспільству потрібна скоординованість дій як державних, так і релігійних інституцій. Цю місію могли б виконувати Ради церков на всіх рівнях виконавчої влади, діяльність яких поки що носить декларативний та формальний характер. Посередником між церквою та суспільством могли б виступати науковці та громадські організації, залучаючи релігійні організації

до співпраці. Цей напрямок роботи поки що є малоефективним. Окрім наукових конференцій, єдиних Днів релігійної свободи, Днів молитв в асортименті заходів за останні роки нічого нового не введено.

Суспільні трансформації вимагають пошуку і нових форм співпраці як суспільства, так і релігійних організацій, зміни конфігурації державно-церковних відносин.

Наведене вище дозволяє зробити такі висновки та внести певні пропозиції:

1. Історичний досвід свідчить, що релігія завжди 125амо соціальним інтегратором, механізмом консолідації суспільства, проголошуючи систему цінностей, етичних настанов та регламентаторів.
2. Релігія як соціальний інститут через систему своїх соціальних функцій активно включається в перебудові процеси у формі різноманітних моделей соціального служіння.
3. Соціальна стабільність в суспільстві можлива лише при згоді та мирі в релігійному середовищі, а тому конфесійні співтовариства слід активно включати в різноманітні форми діалогової комунікації.
4. Активізація соціальної діяльності церков, забезпечення їх функціонування як гаранта суспільної єдності та інтегратора, можливе лише тоді, коли між державою та церквою будуть встановлені паритетні партнерські взаємовідносини.

Література

1. Гараджа В.И. Социология религии. – М., 1996.
2. Дойчландер М. Деніел. Світський уряд. Боже інше Царство. – Горлиця: Лютеранська спадщина, 2009.
3. Докаш В.І. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. – Київ–Чернівці: Книга XXI, 2007.
4. Історія релігій в Україні: у 10-ти т. // Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т.6. (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) // За ред. П.Яроцького. – Київ–Дрогобич: Коло, 2007.
5. Релігійна панорама. – 2009. – №2.
6. Релігійна панорама. – 2009. – №5.
7. Релігійна панорама. – 2010. – №2.
8. Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія. Відповід. Ред. Д. філос. Н. Л.Филипович. – К., 2009.
9. Религия // Религия: Энциклопедия (сост. И общ. Ред.. А.А.Грицанов, Г.В.Синило). – Мн.: Книжный дом, 2007.
10. Смелзер Н. Социология: Пер. с англ. – М.: Феликс, 1994.
11. Социология. Энциклопедия / Сост. А.А.Грицанов и др. – М-н., 2003.
12. Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзначий аналіз / Упоряд., автор передмови Л.Филипович. – К., 204
13. Українське релігієзнавство. – К., 2007. – №44.
14. Щёкин Г.В. Социальная философия истории (теория социального развития). – К.: МауП, 1996.
15. Яблоков И.Н. Социология религии. – М.: Мысль, 1979.

Summary

Vitaly Dokash

Interreligious dialogue as a factor of social stability

In this article the social character of religion as a mechanism of social dynamics and social integrator is defined. The attention is paid to the consolidating role of interreligious dialogue as a factor in the formation of tolerant relations, in the providing of the integrity and unity of Ukrainian society.